

Povezanost čitanja priča sa dječjim socio - emocionalnim razvojem

---

Ban, Stella

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:615305>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education -
Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ**

**STELLA BAN
ZAVRŠNI RAD**

**POVEZANOST ČITANJA PRIČA SA
DJEČJIM SOCIO - EMOCIONALNIM
RAZVOJEM**

Čakovec, srpanj 2020.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ
(Čakovec)**

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Stella Ban

**TEMA ZAVRŠNOG RADA: Povezanost čitanja priča sa dječjim
socio – emocionalnim razvojem**

MENTOR: doc. dr. sc. Tea Pahić

Čakovec, srpanj 2020.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	1
SAŽETAK	2
SUMMARY	3
UVOD	4
RAZVOJ DJETETA	5
Pristupi i teorije jezičnog razvoja	6
Emocionalni razvoj djece	8
Razvoj izražavanja emocija	9
Razvoj igre	11
RAZVOJ EMOCIONALNOSTI I OPTIMALNI UVJETI SOCIO-EMOCIONALNOG RAZVOJA	12
Dječje izražavanje emocija	12
Temperament djeteta i čitanje priča	14
Privrženost djeteta i čitanje priča	15
Uloga pohvala u odgoju	18
ULAZAK DJETETA U SVIJET BAJKI I PRIČA	22
VAŽNOST SLIKOVNICA	27
ZAKLJUČAK	29
LITERATURA	30

SAŽETAK

Tema završnog rada je prikazati povezanost čitanja priča sa dječjim socio – emocionalnim razvojem. Dječje emocije su veoma snažne i brzo se izmjenjuju, zato ih je važno naučiti prepoznavati i kontrolirati. Dijete veoma rano pokazuje međuovisnost svojeg izražavanja i emocionalnog reagiranja okoline. Dječja razvojna psihologija prati razvoj djeteta od početka njegova života. Promjene u emocionalnoj komunikaciji, razumijevanje sebe, znanje o drugim ljudima te moralno zaključivanje i ponašanje. Roditelji i odgojitelji imaju veoma važnu ulogu u poticanju ranog jezičnog razvoja djeteta. Pokazatelji dobrog emocionalnog stanja djeteta su dječja sposobnost kontroliranja širokog spektra emocionalnih doživljaja i prikladnih reakcija u tim emocionalnim situacijama. Djeca koja su ovladala svojim emocijama smatraju se emocionalno kompetentnima. Bajke koje pomažu djeci su terapijske priče za djecu i odrasle koje su nastale kao pomoć roditeljima u učenju prepoznavanja dječjih emocija i pravilnog reagiranja na njih. Svako dijete na drugačiji način doživljava uspjeh, nagradu, podršku i potporu. Važnost razumijevanja procesa dječjeg psiho – socijalnog razvoja postavlja pred roditelje stalno nove izazove s kojima se ponekad teško znaju nositi. Jedan od načina kako pomoći djeci u situacijama koja su za njih stresna je zajedničko čitanje priča, posebno onih koje su povezane sa problemima i situacijama u kojima se dijete nalazi. Veliku pozornost treba posvetiti dječjem temperamentu, te pravilnom sustavu pohvala i kazni. Ranim čitanjem priča učimo djecu kako one nisu samo izvor zabave i uživanja već postaju izrazito važne u trenucima odrastanja. Priče nas uče strpljivosti, toleranciji, prihvaćanju sebe samih, takvih kakvi jesmo. Čitanjem priča razvijamo svijest o samima sebi i vlastitim emocijama.

Ključne riječi: *socio – emocionalni razvoj, jezični razvoj, priče*

SUMMARY

Subject of this final work is to show the association of reading stories with children's socio – emotional development. Child's emotions are very strong and they change fast, therefore it's important to teach them to recognize and control. The Child shows the interdependence of his expression and emotional response to the environment very early. Children's developmental psychology monitors child's development from the beginning of his life. Changes in emotional communications, understanding yourself, knowledge about other people, and moral reasoning and behavior. Parents and educators play a very important role in stimulating the early linguistic development of the child. Indicators of the good emotional state of the child are children's ability to control a broad spectrum of emotional experiences and appropriate reactions in these emotional situations. Children who have mastered their emotions are considered emotionally competent. Fairy tales that help children are therapeutic stories are created for children and adults to help parents learn how to recognize children's emotions and how to properly respond to them. Every child experiences success, reward and support in a different way. The importance of understanding the process of children's psycho-social development constantly poses on parents new challenges that sometimes can be difficult to cope with. One way to help children in situations that are stressful for them is to read stories together, especially those related to the problems and situations in which the child is currently located. Great attention should be paid to the child's temperament, and the proper system of praise and punishment. By early reading stories we teach children how they are not only a source of entertainment and enjoyment but are becoming very important in the moments of growing up. Stories teach us about patience, tolerance, acceptance of ourselves and as who we are. Reading stories helps us to develop awareness about ourselves and our own emotions.

Key words: *socio-emotional development, language development, fairy tale*

UVOD

Djetinjstvo je vrijeme kada se treba naučiti razumjeti vlastite emocije, izraziti ih na ispravan način i prepoznati emocije drugih. U tom razvojnem procesu potrebna je dodatna pomoć. Emocije uzrokuju tjelesne promjene i pokreću dječje reakcije i ponašanja (Berk, 2015). Javljaju se prvo kao „unutarnja uzbuđenost“ koja uzrokuje promjene u tijelu (lupanje srca, znojenje dlanova, širenje zjenica) i pokreću određena ponašanja- smijeh, plač, ljutnju, strah... Spontane emocionalne reakcije novorođenčadi i malih beba su nasljedni mehanizmi pohranjeni u mozgu (Berk, 2015). Dijete veoma rano pokazuje međuovisnost vlastitog emocionalnog izražavanja i emocionalnog reagiranja okoline. Kasnije, upravo na tim temeljima, bira emocionalna ponašanja i izražavanja, a potrebna mu je pomoć odrasle osobe da se nauči nositi s njima. Ovaj proces socijalizacije emocija odvija se kroz opažanje i oponašanje osoba iz okoline. Već od najranije dobi dijete je sposobno za učenje opažanjem, ono vidi i primjećuje, a zatim i oponaša (Oatley, Jenkins, 2003) te samo mudro postavljanje granica prihvatljivog i neprihvatljivog izražavanja emocija vodi dijete prema društveno prihvatljivom obliku izražavanja emocija. Priče koje osobe izmišljaju ili čitaju djetetu od najranijeg djetinjstva potiču njegovu povezanost s okolinom. U interakciji prilikom pričanja ili čitanja priča dijete ima potrebnu pozornost i osjeća ugodu jer se, u većini slučajeva, nalazi u zaštićenom položaju, u zagrljaju osobe koja priča priču. Dijete se na taj način uvodi u svijet stvarnih i izmišljenih likova, koji kako odrastaju imaju brige slične njihovima. Na taj način dijete uči emocionalnu kontrolu i poželjne načine izražavanja emocija. Odrasli su dužni pomoći djeci da shvate složeni svijet emocija u njima samima, kao i u drugim ljudima te na taj način poticati njihov socio – emocionalni razvoj. Nije lako izraziti i razumjeti emocije, ali je važno znati da nema zabranjenih emocija. Svaki čovjek ima pravo doživljavati svijet na svoj način. Emocije se pojavljuju zbog stalnih interakcija između osobe i okoline, a s promjenama okolnosti pojedinca fleksibilno služe različitim funkcijama (Berk, 2015). Emocije nisu ni dobre ni loše, one mogu biti ugodne ili neugodne i od njih nitko ne može pobjeći. Prisutne su u životu svakog čovjeka. Dječje emocije su vrlo snažne i brzo se izmjenjuju, a djeca ih pokazuju spontano i izravno, što u odrasloj dobi nije uvijek društveno prihvatljivo stoga ih ona moraju naučiti prepoznavati i kontrolirati.

RAZVOJ DJETETA

Dječja psihologija se bavi razumijevanjem stabilnosti i promjena od začeca do kraja adolescencije. Dječja psihologija je dio šireg interdisciplinarnog polja znanog kao razvojne znanosti, koji uključuje sve promjene kojima smo izloženi tijekom života (Berk, 2015, str. 4).

U životu djeteta do adolescentske dobi postoje tri glavna područja razvoja koji se međusobno isprepliću: tjelesno, kognitivno i socijalno - emocionalno područje (Berk, 2015). Razvojne faze uvjetovane su biološkim sazrijevanjem, sve složenijim situacijama u djetetovom okruženju, kao i sazrijevanjem intelektualnih sposobnosti koje djetetu omogućavaju razumijevanje situacije i planiranje vlastitog ponašanja.

Tjelesni razvoj djeteta uključuje promjene u veličini tijela, proporcijama, izgledu i funkcioniranju tjelesnih sustava. Odnosi se na biološko i fiziološko tjelesno zdravlje te razvoj motorike i tjelesnih vještina.

Kognitivni (spoznajni) razvoj odnosi se na promjene u intelektualnim sposobnostima. Uključuje pažnju, pamćenje, akademsko znanje, rješavanje problema, maštu, kreativnost i jezik. Isto tako uključuje osjete, percepciju, pamćenje, učenje, mišljenje, govor i inteligenciju.

Socijalno-emocionalni razvoj i razvoj ličnosti uključuje promjene u emocionalnoj komunikaciji, razumijevanju sebe i znanja o drugim ljudima (Berk, 2015).

Djetetovi su osjećaji njegova bit. Oni pokreću dijete na određena ponašanja. Bez ovog razumijevanja ne možemo u potpunosti razumjeti dječje ponašanje. Dječje emocije su vrlo snažne i dijete ih pokazuje spontano i izravno. Kratkotrajne su i brzo se izmjenjuju. One omogućavaju dojenčetu da se svrhovito glasa. Prvi svrhoviti glasovi su afektivni glasovi. To je glasanje koje se javlja kao odgovor na glasanje roditelja, a pokazuje radost, veselje, ushićenje i interes. Emocije omogućuju umu da povezuje različita razvojna područja, kao što su vještine pamćenja, motorike, vizualno-prostornog orijentiranja i jezika. Jezik se smatra najfascinantnijim od svih ljudskih postignuća, a u djetinjstvu se razvija veoma brzo. Predlingvistički razvoj koji obuhvaća pripremu za govor od izuzetne je važnosti. Tada se stvaraju temelji dječje osjetljivosti za jezik, pojavljuju se prvi govorni glasovi i djeca postaju

sudionici u komunikaciji. Djeca postepeno počinju kombinirati riječi i slagati jednostavne i složene rečenice te složenije gramatičke oblike koji utječu na kasniji razvoj gramatike (Berk, 2015). Nakon toga razvija se receptivni jezik kada od djeteta tražimo da sluša i razumije ono o čemu pričamo. Receptivni jezik prepoznajemo po načinu na koji dijete reagira kada čuje glasan zvuk, prekida aktivnost kad odrasla osoba govori, sluša govornika, razlikuje prijateljske i ljutite glasove i okreće glavu prema izvoru zvuka. Sudjelovanjem u razgovoru dijete stječe vještinu kombiniranja riječi u rečenice i razvija ekspresivni jezik. Dijete se smiješi odraslima, stvara zadovoljne zvukove, stvara suglasnike i glasovno odgovara kada ga zove odrasla osoba. Od devet do šesnaest mjeseci, pojavljuju se prave riječi, dijete razumije jednostavne kombinacije dvije riječi, komunikacija je svrhovita, dijete odmahuje glavom, bira kad mu se ponudi izbor, signalizira želju za nastavkom aktivnosti, oponaša neke riječi, oponaša pokrete koji prate pjesmu, oponaša neke samoglasnike i suglasnike. Razvojem ekspresivnog jezika dijete stvara samoglasnike i suglasnike, kombinira ih, stvara zvukove stvarnih predmeta ili glasanja životinja i izgovara riječi. Od šesnaestog do dvadesetčetvrtog mjeseca, dijete počinje kombinirati riječi u rečenice, a to je i početak simbolične igre. Razvojem ekspresivnog jezika dijete od spontanog izgovara jednu do pet riječi izgovara do 50 riječi. Nakon toga javlja se simboličko izražavanje i razumijevanje konkretnih pitanja. Pojavljuje se vještina vođenja razgovora. Dijete može slijediti upute koje se sastoje od više koraka. Razumije zamjenice i pridjeve. Ima vokabular od 300 do 1000 riječi. Na to se nadovezuje uzročno razmišljanje i početak apstraktnog verbalnog rasuđivanja. Dijete razumije apstraktna pitanja i sposobno je združiti dvije ideje u rečenici (Greenspan, Lewis, 2004).

Pristupi i teorije jezičnog razvoja

B.F. Skinner utemeljitelj je biheviorističkog pristupa koji zastupa mišljenje da se jezik usvaja operantnim uvjetovanjem, odnosno po principu potkrepljenja i kazni. Na primjer, malo dijete proizvede glasove, a roditelj osmjesima i zagrljajima potkrepljuje ono što najviše sličići riječima. Neki istraživači iz ovog pristupa smatraju da se kod usvajanja složenih izjava djeca oslanjaju na imitaciju odraslih (Berk, 2015).

Lingvist Noam Chomsky utemeljitelj je nativističkog pristupa i gleda na jezik kao jedinstveno postignuće čovjeka koje je urezano u strukturu mozga. Smatra da su sva djeca prirodno opremljena sredstvom za usvajanje jezika, odnosno sustavom koji im omogućuje da kada usvoje dovoljan fond riječi mogu kombinirati riječi u nove izraze.

Kao što navodi Berk (2015) u predlingvističkom razdoblju djeca se pripremaju za usvajanje jezika. Manja djeca stječu veliku količinu jezičnih znanja prije nego što u dobi od oko dvanaest mjeseci počnu govoriti i to je razdoblje kada su djeca posebno osjetljiva i prijemčiva za jezik i jezične sadržaje. U tom razdoblju govor odraslih osoba usmjeren je na djecu. Rečenice kojima se odrasli obraćaju djeci su kratke, sa visokom intonacijom. Izgovor je jasan, a izraz lica naglašen. Govornik određuje jasne stanke između dijelova govora te gestama podržava značenje izgovorenih riječi.

Prvi govorni glasovi koji se javljaju kod djece nazivaju se gukanjem. Nakon gukanja razvija se slogovanje za koje je važno da djeca čuju ljudski glas. Djeca postaju sudionici u komunikaciji sa 10-11 mjeseci kada postaju i osjetljivi na precizni smjer gledanja odrasle osobe.

Roditelji ili odgojitelji potiču rani jezični razvoj djece tako da na djetetovo gukanje i slogovanje odgovaraju izgovaranjem glasova i riječi.

Fonološki razvoj je složeni proces koji ovisi o sposobnosti djece da usmjere pozornost na sljedove glasova, da proizvode glasove te ih kombiniraju u razumljive riječi i fraze. Završava do pete godine, a pojedini obrasci naglaska na slogovima ne usvajaju se do srednjeg djetinjstva. Semantički razvoj ili razumijevanje riječi pojavljuje se polovinom prve godine života. Dječje razumijevanje jezika razvija se prije same produkcije jezika. Razumijevanje zahtijeva da dijete prepozna značenje riječi, dok se za produkciju dijete mora dosjetiti ili aktivno pronaći riječ u pamćenju, i to ne samo riječ nego i pojam koji ta riječ označava (Berk, 2015).

Postoje dva stila ranog učenja jezika. Pojedina djeca razvijaju referencijalni stil te im se rječnik više sastoji od riječi koje se odnose na predmete, a neka djeca razvijaju ekspresivni stil koji ima više socijalnih izraza i zamjenica (Berk, 2015).

Zbog toga se kaže da su socijalno- emocionalni razvoj i način komunikacije usko povezani. Emocionalni signali djece, poput smijanja, plakanja, pokazivanja interesa,

snažno utječu na ponašanje ljudi iz njihove okoline. Isto tako, emocionalne reakcije drugih ljudi reguliraju socijalno ponašanje djece.

Emocionalni razvoj djece

Temeljne emocije (radost, iznenađenje, strah, ljutnja, tuga, gađenje) pojavljuju se u dojenačkoj dobi, a emocije samosvijesti (sram, nelagoda, krivnja, zavist i ponos) pojavljuju se krajem druge godine života (Berk, 2015).

Temeljne ili primarne emocije su one koje odgovaraju kriterijima da su urođene i imaju prepoznatljive facijalne ekspresije i pokrete te imaju specifičan subjektivni doživljaj. Primarne emocije ljudima služe za preživljavanje, a iz njih nastaju i sve ostale sekundarne emocije. Svaka od tih emocija ima vlastita obilježja te se može naći u svim kulturama, bez obzira na rasu, jezik, religiju i običaje (Slunjski, 2013).

Radost se prvo izražava osmjesima, a kasnije snažnim smijehom. Kad djeca usvajaju nove vještine, osmjehuju se i glasno smiju izražavajući veselje zbog motoričkih i kognitivnih vještina. Tijekom prvih tjedana života, novorođene bebe se smiju kad su site, tijekom sna i kao odgovor na nježne dodire i zvukove. Krajem prvog mjeseca, dojenčad se osmjehuje na dinamične slike, poput svijetlog predmeta koji odjednom skakuće kroz vidno polje. Između šestog i desetog tjedna javlja se socijalni smiješak. S porastom razumijevanja svijeta oko sebe, dojenčad se počinje smijati na događaje koji sadrže elemente iznenađenja. Sredinom prve godine, dojenčad se osmjehuje i smije više prilikom interakcija s poznatim ljudima (Berk, 2015).

Ljutnja i tuga se također javljaju jako rano. Novorođene bebe odgovaraju općom uznemirenošću prema raznim neugodnim iskustvima, uključujući glad, promjene u temperaturi tijela i previše ili premalo poticaja. Javljaju se između četvrtog i šestog mjeseca pa sve do druge godine povećava se učestalost i intenzitet ljutih izraza lica. Starija dojenčad reagira ljutnjom na veći broj situacija, kad nestane zanimljiv predmet ili događaj, kad su im ruke zarobljene, kad ih se spusti kako bi odspavali ili kad ne mogu kontrolirati očekivani ishod. Iako se izrazi tuge također pojavljuju kao reakcija na bol, gubitak predmeta i kratko razdvajanje, manje su uobičajeni od ljutnje. Tuga se često javlja kad je dojenčad odvojena od roditelja ili kad je komunikacija skrbnika i dojenčeta ozbiljno narušena (Berk, 2015).

Strah se pojavljuje tijekom druge polovine prve godine. Djeca se mogu bojati nekih predmeta, situacija, zvukova, nepoznatih ljudi, životinja, usamljenosti, mraka, vatre,

visine. Mogu se bojati i nekih osoba ili predodžbi o njima s obzirom na njihovo zanimanje ili funkciju poput policajca, čistača, provalnika, kao i pomagala ili alata koji se u tim zanimanjima koriste. Djeca često razvijaju strah od liječnika. Ali najčešći izraz straha je reakcija koja se naziva strah od nepoznatih osoba. Strah se može uočiti kod djece stare šest do osam mjeseci, a nakon sedme godine, učestalost strahova se najčešće smanjuje. Strah je intenzivniji kod djece koja su doživjela neki emocionalni stres ili neugodan događaj poput prometne nesreće, smrti voljene osobe ili rastavu braka (Slunjski, 2013). Jednom kad se strah razvije, djeca koriste poznate osobe kao sigurnu bazu, a određenu pomoć u prevladavanju straha od odvajanja mogu pružiti prijelazni objekti poput medvjedića, dekica, jastuka i drugih predmeta „od kuće“ koje ga podsjećaju na dom. U dobi od pet do šest godina, da bi dijete zaštitilo od doživljaja neuspjeha, javlja se protektivna laž (Starč i sur., 2004).

Predškolska djeca čiji roditelji uvažavaju njihove emocionalne reakcije sposobnija su procijeniti emocije drugih ljudi. Empatija ili suosjećanje je sposobnost prepoznavanja različitih emocija, zauzimanje tuđe emocionalne perspektive i suosjećanje s tom osobom (Berk, 2015). *Empatija je važan motivator prosocijalnog ili altruističnog ponašanja, odnosno ponašanja koja su korisna za drugu osobu bez očekivanja nagrade za sebe (Berk, 2015, str. 414).* Empatija ima korijene u ranom razvoju.

Temperament ima važnu ulogu u tome hoće li se empatija pojaviti i hoće li potaknuti suosjećajno, prosocijalno ponašanje ili osobnu uznemirenost i usmjerenost na sebe (Berk, 2015, str. 415). Roditeljstvo snažno utječe na empatiju i suosjećanje. Kada su roditelji topli i pokazuju empatičnu brigu za osjećaje svoje djece time potiču izražavanje emocija kod djece i, tada postoji veća vjerojatnost da će njihova djeca reagirati na brižan način na uznemirenost drugih (Shapiro, 2015).

Razvoj izražavanja emocija

Kako navodi Berk (2015) emocionalni razvoj djeteta odvija se u fazama. Prva faza je od rođenja do starosti od 6 mjeseci kada se pojavljuje prvi socijalni osmijeh. A izrazi radosti se pojavljuju sve češće u interakciji s poznatim osobama, dok emocionalni izrazi postaju obrasci koji su smisleno povezani s događanjima u okolini. Slijedeća

faza je od 7. do 12. mjeseca kada se povećava učestalost i intenzitet ljutnje i straha, dijete koristi roditelje kao sigurnu bazu i regulira emocije približavanjem i udalžavanjem od podražaja i prepoznaje značenje emocionalnih signala ljudi u svojoj okolini. U fazi od 1. do 2. godine života, pojavljuju se emocije samosvijesti kada dijete počinje koristiti jezik kao pomoć pri emocionalnoj samoregulaciji. U emocionalnom razvoju djece razlikujemo faze prema dobi djeteta. Dijete shvaća da se emocionalne reakcije drugih mogu razlikovati od njegovih i počinje pokazivati empatiju. Od 3. do 6. godine emocije samosvjesnosti jasno su povezane sa vrednovanjem sebe. Dijete koristi aktivne strategije reguliranja emocija i počinje se prilagođavati pravilima za pokazivanje emocija. Kako mu se razvija jezik empatija postaje više misaona. U fazi od 7. do 11. godine emocije samosvjesnosti integriraju se sa unutarnjim standardima izvrsnosti i dobrog ponašanja. Dijete postaje svjesno da ljudi mogu imati miješane osjećaje i da njihovi izrazi ne moraju odražavati njihove prave osjećaje. Poboljšavanjem razumijevanja emocija povećava se i empatija (Berk, 2015).

Emocionalni razvoj djece povezan je i sa stilovima odgoja. Stilovi roditeljstva predstavljaju kombinaciju roditeljskih ponašanja koja se pojavljuju u velikom broju situacija i stvaraju trajnu odgojnu klimu. Najuspješniji odgojni stil je autoritativni, koji podrazumijeva visoko prihvaćanje, uključenost i dobre tehnike kontrole. Autoritativni roditelji su pažljivi, topli i osjetljivi na potrebe djece. Takvi roditelji uspostavljaju odlične veze ali u isto vrijeme provode razumnu kontrolu. Autoritarni odgojni stil ima nisko prihvaćanje i uključenost, visoku prisilnu kontrolu i nisko davanje autonomije. *Autoritarni roditelji se čine hladni i odbacujući, često omalovažavaju svoje dijete rugajući mu se ili kritizirajući ga (Berk, 2015, str. 570).* Djeca autoritarnih roditelja su anksiozna, nesretna i imaju nisko samopoštovanje. Permisivni odgojni stil je topao i prihvaćajući. Permisivni roditelji su pretjerano popustljivi roditelji koji ne postavljaju dovoljno jasne granice djeci. Djeca permisivnih roditelja su impulzivna, neposlušna i buntovna. Kombinacija koja uključuje nisko prihvaćanje i uključenost s malo kontrole karakteristika je neuključenog odgojnog stila. Neuključeni roditelji imaju malo zahtjeva i malo kontrole i ne postoji jasna emocionalna veza s djecom (Berk, 2015).

Razvoj igre

Uz razvoj govora i socijalno-emocionalni razvoj veže se i razvojni slijed kognitivnih kategorija igre. Dijete raste i razvija se igrajući se. Igra je temeljna aktivnost djetinjstva. Prema spoznajnoj razini razlikujemo funkcionalnu igru u kojoj dijete razvija svoje sposobnosti. Konstruktivna igra je igra u kojoj se dijete služi predmetima, rukuje njima s namjerom da nešto stvori. Jedan oblik suradničke igre jest igra pretvaranja, u kojoj djeca zamišljaju svoje i tuđe emocije u različitim izmišljenim odnosima i scenarijima. Takva igra posebno djeluje na razvoj djetetove društvenosti. Suradnička igra također je i igra s pravilima u kojoj su postupci djece usklađeni, a pravila i ograničenja su unaprijed poznata. Takva igra je i najkompleksnija jer uključuje razumijevanje i poštivanje pravila. (Starčević i sur., 2004).

U knjizi Vivian Gussin Paley (1990), *Dječak koji je želio biti helikopter* autorica progovara o praksi podučavanja male djece i o važnosti igre u ranom školovanju. Inovacija pristupa je u tome što spisateljica upotrebljava dječju priču kao sredstvo podučavanja. Za nju je dječja igra način na koji djeca uče shvaćati svijet i način na koji djeca uče komunicirati sa drugom djecom. Ona navodi kako djeca lakše uče ako su sadržaji povezani uz prijateljstvo, maštu, fantaziju, pravednost ili strah. Djeca tada sama nastavljaju razgovor i nakon rada. Veliku ulogu u učenju ima i improvizacija. Dječja spontanost omogućava im da se snađu u različitim situacijama. Sve što neko dijete kaže ili učini može se smatrati značajnim i korisnim za ostalu djecu. Postavljanje djeteta i njegovih interesa u središte podučavanja zahtijeva mijenjanje nastavnih planova i programa te mijenjanje stavova učitelja.

Kao što navodi Slunjski (2013), promišljajući o samopoštovanju kao načinu kako vidimo sami sebe, svoje osobine i osjećaje koje imamo prema sebi, samopoštovanje je svijest o našoj vrijednosti. Imati samopoštovanje znači držati do sebe, vjerovati u sebe, dopustiti si pogreške i na njima učiti, poštivati druge, prihvaćati svoje dobre i loše strane, misliti pozitivno, imati dobar odnos prema drugima. Način na koji dijete vidi sebe, značajno utječe na njegove osjećaje, rad i na njegova postignuća.

RAZVOJ EMOCIONALNOSTI I OPTIMALNI UVJETI SOCIO-EMOCIONALNOG RAZVOJA

Prema Eriksonovoj teoriji (prema Berk, 2015) osobe prolaze kroz različite psihosocijalne stadije od kojih svaki ima svoj određeni zadatak. *Od rođenja do prve godine kod djeteta se treba razvijati temeljno povjerenje nasuprot nepovjerenju (oralni psihosocijalni stadij). Iz tople i osjetljive brige dojenčad stječe osjećaj povjerenja ili pouzdanja da je svijet dobar. Nepovjerenje se pojavljuje kad dojenčad mora čekati predugo na utjehu ili se s njima grubo postupa. U drugom stadiju (analnom) razvija se nezavisnost nasuprot sramu i sumnji. Javlja se od prve do treće godine kada djeca koristeći nove mentalne i motoričke vještine žele birati i odlučivati sama za sebe. Roditelji mogu poticati autonomiju dopuštajući razuman slobodni izbor, ne prisiljavajući i ne posramljujući dijete. Poduzetnost (inicijativnost) nasuprot krivnji je treći psihosocijalni stadij (falusni), a razvija se od treće do šeste godine. Kroz igru pretvaranja djeca eksperimentiraju time kakva osoba mogu postati. Inicijativa, osjećaj ambicije i odgovornosti, razvija se kada roditelji podržavaju novi osjećaj svrhe kod svog djeteta. Opasnost je u tome da roditelji zahtijevaju previše samokontrole koja dovodi do pretjerane kontrole, odnosno previše krivnje. Četvrti stadij je sposobnost nasuprot nesposobnosti (latencija), koji se javlja od šeste do jedanaeste godine. U školi djeca razvijaju kapacitet za rad i suradnju s drugima. Inferiornost se razvija kad negativna iskustava kod kuće, u školi ili s vršnjacima dovedu do osjećaja nekompetentnosti (Berk, 2015, str. 18). Emocije postoje da nas zaštite i da se bolje prilagodimo okolini. Djeca emocije doživljavaju drugačije nego odrasli ljudi. Oni svoje osjećaje pokazuju spontano i iskreno. Često ih ne izražavaju na način koji je društveno prihvatljiv. Jedna od stvari koja čini odgoj je naučiti djecu kako da iskazuju svoje emocije na prihvatljivi način (Berk, 2015).*

Dječje izražavanje emocija

U predškolskoj dobi raste dječja prilagodba na identifikaciju emocionalnih izražaja i situacija iz okoline koje se mogu jasno verbalizirati na temelju njihovih vlastitih emocija i emocija drugih (Brajša-Žganec, 2003). Intenzitet emocionalnog reagiranja djeteta u funkciji je njegove razine reaktivnosti, najviše intenziteta emocionalnog

reagiranja kao aspekta temperamenta te djetetove sposobnosti regulacije svojih emocionalnih reakcija i emocijama potaknutog ponašanja (Eisenberg i sur., 1997a; prema Brajša-Žganec, 2003). Pokazatelji dobrog emocionalnog stanja djeteta su dječja sposobnost kontroliranja širokog spektra emocionalnih doživljaja i prikladnih reakcija u tim emocionalnim situacijama. Dijete koje je ovladalo svojim emocionalnim doživljajima smatra se emocionalno kompetentnim. Tijekom procesa socijalizacije u kojem društvo oblikuje djetetova uvjerenja, očekivanja i ponašanja važni su razgovori o emocijama, potpora i nadzor roditelja, interakcije s vršnjacima i stvaranje kvalitetnih odnosa u obitelji. Dijete koje nauči prepoznavati svoje emocije i razumijevati emocije iz svoje okoline lakše će učiti socijalne norme, prihvaćati običaje i ponašanja grupe te regulirati svoje ponašanje u grupi i tako postati socijalno kompetentno (Brajša-Žganec, 2003).

Spoznavanje svijeta uključuje sve djetetove mentalne aktivnosti, pažnju, pamćenje, simboliziranje, kategoriziranje, planiranje, rješavanje problema, stvaranje i maštu. Jezični razvoj je složeni fenomen koji raste i mijenja se u preplitanju i suodnosu sa emocionalnim i kognitivnim razvojem. Vokabular za govor o emocijama razvija se ubrzano nakon 18 mjeseci starosti, a poslije druge godine života djeca često govore o svojim osjećajima i aktivno ih pokušavaju kontrolirati. Načine kontrole emocija usvajaju promatranjem odraslih i razgovorom s odraslima (Berk, 2015). Osim jezično - pragmatične sposobnosti koja uključuje sposobnosti slušanja i vođenja razgovora, za razvoj sposobnosti razumijevanja emocija važna je i sposobnost stvaranja zaključaka. Zaključivanje je temeljno za razumijevanje sugovornika. Djeca mlađe odgojne skupine, do treće godine, najuspješnije riječima izražavaju emocije sreće i straha. Slabije verbalno izražavaju emociju tuge i ljutnje, a emocije gađenja, iznenađenja, zavisti i ponosa djeca te dobi ne mogu verbalizirati. Djeca starije odgojne skupine, do šeste godine, bez većih se problema izražavaju kada se govori o emocijama straha, sreće i ljubavi, tuge, ljutnje, iznenađenja, dok emocije ljubomore, ponosa i gađenja mogu verbalizirati samo pojedinci. S porastom dobi djeca uspješnije verbaliziraju emocije.

Temperament djeteta i čitanje priča

Temperament su stabilne individualne razlike u reaktivnosti i samoregulaciji. Reaktivnost se odnosi na razlike u brzini i intenzitetu emocionalne pobuđenosti, pažnji i motoričkoj aktivnosti, a samoregulacija se odnosi na strategije koje mijenjaju reaktivnost. Zato neku djecu opisujemo kao veselu i brzu, drugu kao aktivne i energične, a treću kao smirene, oprezne, uporne ili sklone ljutim ispadima (Berk, 2015). Temperament opisuje kako djeca nešto čine, a ne što djeca čine. Djeca vole da im se ista priča čita mnogo puta zaredom. Ta rutina im daje osjećaj kontrole nad okolinom i sigurnost jer mogu predvidjeti što ih čeka. Rutina je važna u svim aspektima života, pa tako i u čitanju. Čitanje iste priče pomaže djeci da se smire i opuste. Na taj način djeca povezuju osjećaj bliskosti i ugone kako s roditeljem tako i s čitanjem. Na taj način mozak „upija“ priče i nove jezične obrasce. Istraživanje o usvajanju jezika kod djece, koje su provele britanske psihologinje Horst, Parsons i Bryan (prema Zuber, 2017), pokazalo je kako djeca kojoj se čita ista knjiga više puta brže zapamte i usvajaju nove riječi od djece kojima se čitaju različite knjige (a sadrže iste nove riječi). Slušanjem omiljene priče razvijaju bolje komunikacijske vještine i razvijaju samopouzdanje.

Na temelju istraživanja dječjeg temperamenta u dojenačkoj dobi provedenih 1963. godine od strane Thomasa, Chessove i brojnih suradnika opisane su sastavnice temperamenta (prema Starc i sur., 2004). Devet karakteristika temperamenata su: razina aktivnosti, uspostavljeni ritam, povlačenje/trazjenje nove situacije, adaptabilnost, prag osjetljivosti na podražaj, snaga reakcije na podražaj, osnovno raspoloženje, distraktibilnost te raspon pažnje.

Ritmičnost se odnosi na razinu predvidljivosti dječjih bioloških funkcija kao što su hranjenje ili spavanje. Djeca koja imaju potrebu za ritmom tražit će hranjenje u točno određeno vrijeme. Prva reakcija odnosi se na dječji odgovor na nove ljude ili nove igračke u svojem okruženju. Prilagodljivost je karakteristika temperamenta koja se odnosi na to koliko je vremena djeci potrebno da se prilagode promjenama u okolini. Intenzitet reakcije odnosi se na razinu energije unesenu u odgovor. Raspoloženje je karakteristika koja objašnjava jesu li djeca pozitivna ili negativna. Pozitivna djeca više će se smijati i komunicirati s okolinom, a negativna će se mrštiti i plakati.

Razina aktivnosti se odnosi na fizičku aktivnost. Osjetljivost ili senzibilnost uvjetuje hoće li djeca snažno reagirati ili uopće neće reagirati na "normalne" promjene u okolini kao što su razina buke, sobna temperatura, mirisi, teksture i boje. Usmjerenost pozornosti odnosi se na to hoće li se djeca nastaviti baviti nečim, pa čak i u situacijama kada su frustrirana zbog trenutačnog neuspjeha ili će, pak, brzo izgubiti interes i prijeći na sljedeću aktivnost. Neka djeca odustaju lako, dok se neka mogu zabavljati jednom te istom aktivnošću satima. S obzirom na karakteristike temperamenta postoje tri vrste temperamenta (prema Starc i sur., 2004). Djeca lakog temperamenta spremnija su na pozitivne emocije izražene smiješkom, mogu se dugo usredotočiti na neki sadržaj i brzo prihvaćaju utjehu. Djeca teškog temperamenta pokazuju manjak pozitivnih emocija smiješkom i smijehom, imaju kraću usredotočenost i pokazuju veliku strašljivost. Djeca opreznog temperamenta pokazuju nisku razinu aktivnosti, negativnu emocionalnost i sporo se prilagođavaju na promjene. Oprezna djeca su neaktivna, pokazuju blage, suzdržane reakcije na podražaje iz okoline, negativnog su raspoloženja i sporo se prilagođavaju novim iskustvima. Djeca teškog temperamenta pokazuju veliki rizik od pojave problema prilagodbe, anksiozno s povlače te su skloni agresivnom ponašanju u ranom i srednjem djetinjstvu. Suzdržana djeca imaju manje problema u ranijim godinama, ali se problemi pojavljuju krajem predškolskog razdoblja i u školskoj dobi kada se od njih očekuje aktivno i brzo reagiranje u vršnjačkoj grupi ili razredu, suzdržana djeca pokazuju pretjeranu plašljivost i vrlo zakočeno ponašanje. (Berk, 2015).

Privrženost djeteta i čitanje priča

Privrženost je snažna, emocionalna veza koju imamo s posebnim ljudima u našim životima, koja nam pruža ugodu i radost kad smo s njima u interakciji, dok nas u trenucima stresa njihova blizina može utješiti (Berk, 2015, str. 425). Prema Bowlbyjevoj etološkoj teoriji privrženosti bebe su biološki pripremljene za ostvarivanje veze sa svojim skrbnicima i upravo ta veza omogućava preživljavanje osiguravajući sigurnost i kompetenciju. Privrženost se razvija kroz četiri stadija. Prvi je stadij predprivrženosti, od rođenja do šest tjedana, kada urođeni signali, hvatanje, osmjehivanje, plakanje i gledanje odraslima u oči, pomažu dovesti novorođene bebe u bliski kontakt s drugim ljudima. Drugi je stadij nastanka privrženosti, od šest

tjedana do šest – osam mjeseci, tijekom kojeg dojenčad različito reagira na poznatog skrbnika i na nepoznatu osobu. Beba se osmjehuje i smije i brže se umiri kad ju majka podigne. Dojenčad uči da njihove reakcije utječu na ponašanje onih oko njih i počinje razvijati osjećaj povjerenja. Treći je stadij jasno uspostavljene privrženosti, od šest – osam mjeseci do osamnaest – dvadesetčetiri mjeseca, kada postaje vidljiva privrženost poznatom skrbniku. Bebe pokazuju separacijsku anksioznost, uzrujaju se kad ih ostavi odrasla osoba u koju su počeli imati povjerenja. Starija dojenčad i mala djeca često prosvjeduju zbog odlaska roditelja i pokušavaju ih zadržati u blizini, koriste ih kao sigurnu bazu iz koje kreću u istraživanje. Četvrti stadij je stvaranje recipročnog odnosa. Krajem druge godine brzi napredak sposobnosti metalnog predočavanja i jezika omogućava maloj djeci razumijevanje zašto roditelji dolaze i odlaze. Rezultat je toga smanjivanje prosvjeda prilikom separacije. Iz iskustva tijekom ta četiri stadija djeca stvaraju trajnu emocionalnu vezu koju koriste kao sigurnu bazu u odsutnosti roditelja. Ta predodžba služi kao unutrašnji radni model ili skup očekivanja o dostupnosti figura privrženosti. Taj unutrašnji radni model postaje bitan dio ličnosti koji služi kao vodič za sve buduće odnose (Berk, 2015).

Čitanje pomaže razvoju sigurne privrženosti jer se njime stvara posebna emocionalna veza između djeteta i roditelja te izaziva ugodu i zadovoljstvo. Osim stvaranja emocionalne veze, čitanje s djetetom ima i brojne druge pozitivne učinke - potiče maštu, kreativnost, uzročno-posljedično zaključivanje, razvija fond riječi kojima dijete barata, definiraju se odnosi među ljudima ili likovima u priči, a dijete uči vrijednostima knjige, što je nužno kada pođe u školu i kada knjiga postane neizostavan dio njegovog života. Dijete voli ritmične, rimovane pjesmice koje može spontano pamtiti. Ilustrirane priče pomažu djetetu da samostalno složi priču. Poistovjećujući se s likovima iz priče, dijete doživljava niz različitih osjećaja, razmišlja o odnosima među likovima i njihovim postupcima. Privrženost se rađa negdje između djetetovih znakova koje nama šalje i našeg propitkivanja što činiti s tim signalima (ZGPD, 2019). Ako se uspiju uskladiti postupci odraslih s djetetovim potrebama tada se kod djeteta razvija sigurna privrženost. Dijete brzo shvaća da postoji osoba koja je tu za njega čime se kod njega razvija osjećaj povjerenja i sigurnosti. Postoje i okolnosti u kojima se razvija nesigurna privrženost. Kada djetetove potrebe nisu zadovoljene zato što dijete ne dobiva ono što mu treba, zbog velike nesigurnosti roditelja u svoje postupke ili zato što roditelj ne reagira na

znakove koje dijete šalje, dijete neće razviti zdravu, sigurnu privrženost. Takvo dijete svijet doživljava na drugi način. Ne osjeća se zaštićeno i sigurno što kasnije može biti povezano sa realiziranjem bliskih odnosa sa ljudima (ZGPD, 2019). Privrženost se počinje razvijati od rođenja djeteta. Laboratorijska tehnika za mjerenje kvalitete privrženosti između prve i druge godine života je tehnika nepoznate situacije. Provođenjem eksperimenta kod jednoipolgodisnjaka promatrajući ponašanje djeteta u blizini poznate osobe i u trenucima kada poznata osoba ode a dijete ostaje sa nepoznatom osobom došli su do zaključka da iako se separacijska anksioznost razlikuje od djeteta do djeteta, bebin odgovor na ponovni susret sa skrbnikom određuje kvalitetu privrženosti. Sigurna privrženost očituje se u brzom smirivanju nakon povratka poznate osobe. Izbjegavajuća privrženost, dojenčad nije uznemirena kad roditelj ode i reagiraju na nepoznatu osobu na sličan način kao i na roditelje. Karakteristike opiruće privrženosti je da dojenčad traži bliskost s roditeljem, a kada roditelj ode, uznemirena su i prilikom povratka kombiniraju držanje uz roditelje s ljutim, opirućim ponašanjem. Obrazac koji odražava najveću nesigurnost je neorganizirano – neorijentirana privrženost. Prilikom ponovnog susreta s roditeljima ta dojenčad pokazuje zbunjujuća i suprotna ponašanja (Berk, 2015).

Pretjerana osjetljivost roditelja je često neadekvatan odgovor na dječju potrebu i može biti jednako uznemirujuća za dijete kao ignoriranje ili neosjetljivost (Berk, 2015). Za stvaranje sigurne privrženosti važno je uskladiti intenzitet djetetove reakcije i potreba sa roditeljskim odgovorom. Pozitivna privrženost djeteta razvija se i kod pravilne primjene potkrepljenja: pohvala, priznanja, povlastica i nagrada koje potiču razvoj djeteta i jačaju samopouzdanje. Povlastice ili privilegije su dogovoreni momenti kojima se dodatno nagrađuje svako dobro ponašanje djeteta. Materijalni poticaji kao slatkiši, pokloni i novac mogu se ponuditi tek nakon „socijalnih poticaja“ koji uključuju pohvalu, priznanje i naklonost. Nagrade djetetu trebaju uključivati socijalna potkrepljenja kao zagrljaj, poljubac, dodatno vrijeme za zajedničku igru i pohvalu. Potkrepljenja je najbolje koristiti odmah nakon nekog ponašanja koje želimo učvrstiti kod djeteta. Svaka vrsta obraćanja (dobronamjerni savjeti, opomene, kritika), koja uslijede odmah nakon nekog određenog ponašanja imaju dobar učinak. Ako se djetetu poklanja pozornost na temelju određenog načina ponašanja, onda će dijete češće pribjegavati takvom ponašanju (Stanić, 2007).

Uloga pohvala u odgoju

Pohvala je izuzetno važan sastavni dio odgoja jer ohrabruje dijete i potiče ga na daljnje djelovanje. Pohvala nikada u sebi ne smije sadržavati kritiku i nikada se ne smije primjenjivati bez pokrića. Pohvala ohrabruje, a kritika obeshrabruje. Konkretna i opisna pohvala potiču dijete i daju mu sigurnost da će biti ozbiljno shvaćeno. Pohvala dijete neće razmaziti, nego će ga ojačati. Dijete koje često prima pohvale za svoja ponašanja neće morati lošim ponašanjem privlačiti pozornost okoline. Kod pojave neželjenih ponašanja dijete je važno motivirati na promjenu takvih ponašanja. Motivacija je veoma važna u odgoju. Roditelj mora pokazati razumijevanje i objasniti djetetu zašto želi da ono promijeni svoje ponašanje, a u isto vrijeme treba pokazati spremnost na pružanje pomoći. Roditelji često ne znaju pronaći granicu između pohvale za ono što je dijete dobro učinilo i pretjeranog hvaljenja i uzdizanja. Potrebno je naučiti kako hvaliti dijete. Ako se dijete ne hvali zbog postignuća, riskira se da ono razvije nisko samopouzdanje. Ako ga se pak previše hvali, dijete može postati ovisno o pohvalama za svaki, pa i minimalni trud te može početi precjenjivati vlastite sposobnosti. Kod pohvaljivanja djetetu se treba precizno i točno objasniti što je učinilo da je zavrijedilo pohvalu. Dijete vrlo rano počinje razlikovati opće i posebne pohvale i dobro zna kada pohvalu nije zavrijedilo. Pohvala se treba usmjeriti na trud djeteta jer treba hvaliti proces, a ne rezultat. Ako se pomogne djetetu da uvidi zbog čega se njegov trud isplatio to je pohvala na još jedan pozitivan način. Kad se ukaže djetetu na neku posebnu strategiju koja ga je dovela do željenog ishoda, uči ga se da je ono samo odgovorno za postignuti uspjeh. Svaka se pohvala treba odnositi na konkretno dijete. Pretjeranim hvaljenjem dijete postane razmaženo, nesigurno, privlači pozornost, ima problema u odnosima s vršnjacima jer traži bezuvjetno prihvaćanje, ne podnosi kritiku, teško podnosi poraze, teško se prilagođava, nesigurno je u novim situacijama, napeto, egocentrično i ljubomorno. Može se pojaviti emocionalna i socijalna nezrelost te psihosomatske tegobe kao glavobolje, mučnine i vrtoglavice (Ortner, 2016). Pohvale nisu samo riječi, već i govor tijela. U odgoju često treba koristiti i fizičku pohvalu. Zagrljaj, osmijeh i roditeljska blizina dok dijete radi na nečemu za njega važnom grade djetetovo samopouzdanje. Dijete treba hvaliti u svim područjima nad kojima ima kontrolu i za koje je zaslužno. Pohvalu je zaslužilo za sve u što je uložilo rad, vrijeme, entuzijazam i kreativnost.

Tako se dijete uči radnim navikama. Da bi moglo u potpunosti razviti svoje sposobnosti i ostvariti se u odnosu s vršnjacima, važno je da dijete ima samopouzdanja, a razvit će ga ako ima podršku i ohrabrenje roditelja (Ortner, 2016).

Jedno od sredstva poticanja kojima roditelj gradi vezu s djetetom je i priznanje. Priznanje je poticajna mjera kada dijete postigne određeni uspjeh, kada učini nešto dobro, primjerno se ponaša, kulturno ophodi, kada se zalaže, prihvaća i izvršava svoje obveze. Priznanjem se odobrava postupak djeteta. Nagrada u vidu priznanja ne smije postati samoj sebi svrha. Treba biti motivirajuća za dijete realistična i ostvariva. Nagrada je najjače sredstvo poticanja, ona je izuzetno roditeljsko priznanje za posebno vrijedna djela. Tek tada će utjecati na razvitak dobrih navika i imati pozitivan učinak na razvoj djetetove ličnosti.

Međutim, roditelj ne odgaja dijete samo pohvalom već i primjerenim oblikom korektivne kazne. Kazna se izriče kada dijete pokazuje velike otklone u ponašanju i kada prijeđe sve dogovorene granice. Kod izricanje kazne roditelj treba stvoriti pozitivne situacije kojima gradi most prema poželjnom ponašanju djeteta. Pitanje kazne u odgoju je veoma važno. Kako navodi Makarenko (prema Stanić, 2007): *„Kaznjavanje je vrlo teška stvar. Ono je za odgajatelja ogroman teret i zahtijeva opreznost; zato preporučujemo roditeljima da, po mogućnosti, izbjegavaju primjenu kazne, već da, prije svega, uspostave pravilan režim. Za to će, razumije se, biti potrebno mnogo vremena, ali treba biti strpljiv i spokojno čekati rezultate“*.

Kazna je odgojna i korektivna mjera koja se često primjenjuje u obitelji, vrtiću i školi. *„Suština kazne je u tome da čovjek doživi da je osuđen od kolektiva znajući da je postupio nepravilno. U kazni nema nasilja, već postoji doživljavanje greške, odvojenost od kolektiva, makar u mislima“* (Makarenko, prema Stanić, 2007). Cilj je kažnjavanja mijenjanje djetetovog ponašanja, poštivanje reda, rada i svjesne discipline, a ne slijepa poslušnost. Kazna treba biti primjerena dobi djeteta i prekršaju te ako je pravilno izrečena bit će i učinkovita i postići svoj cilj, a da ne ostavi negativne i štetne posljedice na dijete. Mudar roditelj dijete će kazniti, dobronamjerno i humano, u pravom trenutku i na pravom mjestu, uz konkretno obrazloženje, čvrste dokaze i puno ljubavi. Važno je da kazna ne uključuje vrijeđanje, omalovažavanje, poniženje, tjelesno kažnjavanje ili bilo koji drugi oblik nasilja i povrede dječje osobnosti i njegova dostojanstva. Kazna ima smisla samo

onda kada degradira neželjeno ponašanje. Njome roditelj ne smije dokazivati svoj autoritet. Do druge godine života djeteta, njegovo ponašanje ovisi isključivo o doživljavanju vlastite ugone i zadovoljstva te je za njegovo kasnije rasuđivanje i moralni razvoj važna toplina, nježnost i zadovoljavanje svih njegovih potreba. Od druge do treće godine života dijete razvija razumijevanje za uzroke i posljedice kazne kao takve, pa je ranije od te dobi, bilo kakvo kažnjavanje besmisleno. Kažnjavanje djeteta u toj dobi narušava odnos, a dijete ne razumije razlog kažnjavanja. Roditelji ne mogu odrediti točan trenutak u kojem dijete počinje razumijevati koncept uzročnih veza, pa je zato važno stalno ponavljati što jest, a što nije bilo u redu, ali bez nekih većih odgojnih mjera. Djeca od dvije i pol do tri godine još uvijek ne razlikuju uzrok i posljedicu, često ne rade štetu namjerno, nego istražuju okolinu te još uvijek ne razlikuju dobro od lošega pa te činjenice treba uzimati u obzir prilikom dječjeg nepoželjnog ponašanja. Dijete starije od tri godine treba poticati da izrazi svoje mišljenje i jasno postaviti granice prihvatljivog ponašanja. Od treće godine dijete razvija strah od kazne, koji je u mnogim situacijama razlog njegove poslušnosti. Zbog toga nepoštivanje određenih pravila u toj razvojnoj fazi, neće dovesti do toga da dijete osjeti neke složenije osjećaje poput srama ili ponosa. Dijete još uvijek teško uspostavlja samokontrolu i nema razvijen pojam vremena. Nakon pete godine, dijete razumije složenije osjećaje poput krivnje ili srama te može razumjeti tuđe osjećaje, osobito nakon osme godine. Tada može prepoznati i neugodne osjećaje koji su povezani s posljedicom neprihvatljivog ponašanja. Sa deset godina dijete postaje intelektualno zrelo i može osvijestiti, razumjeti i prihvatiti socijalno poželjna ponašanja te može primijeniti određena moralna načela u određenim situacijama. Tada svoje ponašanje usklađuje prema svojim unutrašnjim stavovima, a ne prema zahtjevima autoriteta. Kazne mogu biti materijalne kada dijete gubi privilegije i nematerijalne kada mora ponoviti pravila ponašanja. Potrebno je djetetu ponuditi alternativu ili kada dijete želi na negativan način privući pozornost ignorirati takva ponašanja (Ortner, 2016).

Razvojem kognicije i jezika i povećanjem broja socijalnih iskustava, djeca sve više izražavaju razrađene moralne misli. Moralnost je usađena u ljudsku prirodu, određuje pravila dobrog ponašanja i ukorijenjena je u svim važnim područjima psihološkog funkcioniranja. Moralnost ima emocionalnu komponentu jer snažni osjećaji dovode do iskazivanja empatije prema drugima. Ima i važnu kognitivnu komponentu, jer

razvoj socijalnog razumijevanja kod djece omogućuje da bolje procjenjuju ispravnost svojeg ponašanja. Moralnost ima i bitnu ponašajnu komponentu, usvajanje društvenih normi i djelovanje u skladu s njima. Na zrelost moralnog rasuđivanja, uključujući ličnost osobe i razinu socijalna iskustva utječu još i odgojni postupci, interakcije s vršnjacima, školovanje i kultura (Berk, 2015).

Autori Greenspan i Lewis u knjizi „Program emocionalnog poticanja govorno-jezičnog razvoja“ upućuju aktivne sudionike u programu učitelje, odgajatelje i roditelje kojim komunikacijskim i jezičnim vještinama djeca moraju ovladati u određenom razdoblju. Taj program usmjeren je na razumijevanje elemenata koji su potrebni za usvajanje i uporabu jezika. Autori smatraju da emocija omogućuje dojenčetu da se svrhovito glasa i bez emocije dijete će teško razviti svrhovit i smisleni jezik. Emocionalne interakcije napreduju kroz niz faza u ranim godinama i pri tome organiziraju osnovne sposobnosti djeteta u razvoju da komunicira sa svojom okolinom. Glasovi se početno stvaraju putem sinkroniziranih vokalizacija kao dio prve faze „samoregulacije“. U drugoj fazi „ophođenja“, glasovi postaju dijelom intimnog odnosa s doživljajem zadovoljstva, kada beba radosnim glasanjem odgovara na ugodno glasanje roditelja. Na trećoj razini „svrhovite komunikacije“, glasanje dobiva još veću namjeru i postaje dio dvosmjernih, povratnih, afektivnih ili emocionalnih recipročnih razmjena. Kod četvrte razine „rješavanja problemskih situacija i stvaranja osjećaja o sebi“ djeca se uključuju u duge „lančice“ dvosmjernih komunikativnih problemskih interakcija. Na petoj i šestoj razini „stvaranje ideja“ i „logičko povezivanje ideja“, iz djetetovih emocija (npr. želja i osjećaja) niču simboli izraženi riječima ili maštovitom igrom pretvaranja; dijete se služi emocijama za stvaranje logičkih i apstraktnih verbalnih pojmova. Ovih šest razina predstavljaju funkcionalno emocionalne osnove za više razine apstraktnog razmišljanja i prosuđivanja, uključujući uzročno-posljedično razmišljanje, promišljanje unutarnjeg standarda i osjećaja o sebi. Spoznaje o načinu usvajanja jezika omogućuju, ne samo zdravoj djeci već i djeci s teškim zaostajanjima ili poremećajima u govoru i komunikaciji, te djeci s poremećajima iz autističnog spektra da komuniciraju. Da bi dijete postalo jezično pismeno treba slušati jezik. Karika koja povezuje riječi je emocija. *„Djetetu koje ima problema s prisjećanjem riječi i pronalaženjem riječi koju žele izgovoriti možemo pomoći stvaranjem snažnih emocija. Slike bez emocija stvaraju riječi koje nemaju značenja.“* (Greenspan, Lewis, 2004, str. 12). Djeca

uspijevaju povezati vlastitu emociju s nizom radnji i na kraju sa simbolima (Greenspan, Lewis, 2004).

Greenspan i Lewis (2004) ističu da se dijete služi emocijama i kada istražuje okolinu. *„Emocije postaju prvo sredstvo istraživanja okoline i to ostaju cijeli život. Kada djeca nisu uključena u komunikaciju ona neće naučiti čitati emocionalne naznake drugih ljudi. Verbalna djeca izdvajaju se od ostalih po tome što imaju sposobnost zaključivanja i prosuđivanja. Oni jezik kreativno upotrebljavaju, imaju nove ideje i rješenja. Jezik nije samo sredstvo komunikacije, već i sredstvo razmišljanja te medij kroz koji se razvija društvena interakcija.“* (Greenspan, Lewis, 2004, str. 4).

Briga o emocionalnom zdravlju i moralnom rasuđivanju djeteta temelj je za kvalitetno mentalno zdravlje u odrasloj dobi. Izmjena pravilnih pedagoških postupaka i utjecanje na psihološke razvojne potrebe postiže se i čitanjem priča. Čitanje priča obogaćuje rana iskustva, bogati rječnik, pomaže u oblikovanju pojmova, pridonosi razvoju socijalnih vještina, potiče poučavanje pravilima ponašanja. Čitanje pridonosi i razvoju bliskosti s odraslom osobom koja mu čita. Za kvalitetno provođenje aktivnosti čitanja treba stvoriti preduvjete koji će potaknuti obiteljsku sredinu sa ciljem stvaranja navika čitanja, razviti svijest u društvu o potrebi svakodnevnog čitanja djeci kao preduvjet za kasnije samostalno čitanje (Klobučarić, Glavina, 2012).

ULAZAK DJETETA U SVIJET BAJKI I PRIČA

Od rođenja djetetu se govori, priča i pjeva. Čitaju mu se bajke i priče, a dijete reagira na glasanje i često prestaje sa glasanjem da bi slušalo. Hemeršak (2011) navodi da postoji nekoliko dominantnih shvaćanja djetinjstva. Jedno od njih vezano je uz neposredan dodir s malim djetetom u obiteljskom krugu, gdje je odnos prema djetetu kao prema izvoru zabave i užitka, a drugi uz djelovanje odgajatelja i moralista iz crkvenih redova i državne uprave koji pokazuju interes za djetetov unutrašnji život i ćudoređe, pazeći na njihovu zaštitu i nadzirući ih. Prema Hemeršak (2011) djetinjstvo je u srednjem vijeku bilo zanemareno u odnosu na današnja mjerila. Na početku 17. stoljeća bajke se nisu pripovijedale isključivo djeci, dok se

već u 19. stoljeću pojavljuju savjetnici čiji je rad bio usmjeren na proizvodnju poželjnih oblika ponašanja i shvaćanja. *U udžbenicima iz toga razdoblja pučka se vjerovanja i priče demistificiraju, osuđuju i racionaliziraju. Razotkrivajući racionalnu pozadinu susreta s navodno nadnaravnim fenomenima, negativne su predaje podučavale svoje slušatelje ili čitatelje kako da bez straha od onostranoga prebrode slične susrete (Hameršak, 2011, str. 49).* Temeljna funkcija negativnih predaja, i usmenih i pisanih, bila je didaktična. Priče upozorenja služile su kao sredstvo društvene kontrole, uz pomoć manipulacije strahom. Tako se reguliralo dječje ponašanje i na taj se način smanjio broj nezgoda. Djeci su se pričale priče ili izricala kratka upozorenja koja su ih poticala na oprez, povezujući potencijalno opasna mjesta i ponašanje (otvaranje vrata nepoznatima, igranje vatrom i sl.) sa zastrašujućim bićima ili pojavama. Tim se pričama, osim tjelesnog integriteta djeteta, nastojao oblikovati i društveno poželjan moralni integritet najmlađih.

Krajem 18. i početkom 19. stoljeća u Hrvatskoj štivo je djeci bilo namijenjeno u svrhu prosvjećivanja odraslih. Tako su djeca na početku hrvatske dječje književnosti bila posrednici, imala su ulogu čitača odraslima pa se očekivalo da će i odrasli kroz takvo čitanje s vremenom postati zainteresirani za samostalno čitanje. Dječji i odrasli čitatelji na taj su način bili izjednačeni. Građanska su se djeca, i to usmenim putem, preko svojih odgojitelja, susretala s bajkama, vjerojatno zato što se iste nisu mogle pronaći na hrvatskome jeziku, već su ih odgojitelji upoznali iz strane literature. U drugoj polovici 19. stoljeća neke se bajke pojavljuju i u pisanom obliku, i to kao tekstovi unutar časopisa *Bosiljak* koji je bio namijenjen i dječjim i pučkim čitateljima. Časopis je pomoću negativnih predaja, poučnih priča, historijske pripovijesti i bajki demistificirao, problematizirao i neutralizirao priče koje su se samo površinski razlikovale od bajki iz 17.og stoljeća koje su govorile o povampirenim djevojkama i okrutnim vilama.

Nakon toga pojavljuje se i prvi časopis namijenjen isključivo djeci, *Smilje*, sa novim pogledima na bajku i poučavanje zabavom. Dječji primatelj je podrazumijevao čitatelja rascijepljenih između onoga što jesu, djeca, i onoga u što će izrasti, odrasli. Cijenilo se razmišljanje da se djeci s jedne strane ne smije zagorčiti njihov svijet, ali da ih se s druge strane istodobno treba nadzirati. Zabava se tolerirala, ali ne i privilegirala. Zabava se prepoznaje kao sredstvo, a pouka kao cilj, odnosno djetinjstvo kao prolazno, a odraslost kao žuđeno razdoblje.

Stavljanjem dobrobiti djeteta u moderno vrijeme, u središte interesa dolaze i terapijske priče koje su nastale kao pomoć roditeljima u učenju prepoznavanja dječjih emocija i pravilno reagiranje na njih. Roditelji često ne znaju pravilno motivirati svoje dijete. Teško se nose sa činjenicom da razvoj djeteta nije jednoličan, već veoma nepredvidiv i pun izazova. Postoje mirna razdoblja u kojima dijete vježba ono što je naučilo i skuplja snagu za sljedeće razvojno razdoblje, međutim nakon toga dolaze i kritične faze u kojima dijete stječe nova znanja i doseže viši stupanj razvoja (Ortner, 2016). U toj fazi dijete se nalazi pod velikim duševnim i tjelesnim opterećenjem. Upravo u tim trenucima roditelji i čine najveće pogreške u odgoju. Prema Ortner (2016) najvažnija krizna razdoblja u životu djeteta su ona u osmom mjesecu života djeteta, u trećoj i šestoj godini. Oko osmog mjeseca života javlja se prvo razlikovanje „poznatoga“ od „nepoznatoga“ što kod djeteta izaziva nesigurnost. U trećoj godini života, koja se smatra razdobljem prkosa, kada dijete spoznaje vlastito ja, dječje mišljenje prelazi iz spontanog mišljenja u sadašnjosti u ciljano mišljenje u budućnosti i razvoj mašte. Sljedeće krizno razdoblje je u šestoj godini života kada se javlja prva tjelesna promjena od oblika maloga djeteta koji već ide u školu što izaziva poremećaj duševne i tjelesne ravnoteže, te pubertet. Dijete se kroz ta razdoblja mijenja. Roditelji tada moraju svoje ponašanje prilagoditi razvoju djeteta koji je prirodan i nužan i ne može se zaustaviti. Bez obzira u kojoj se razvojnoj fazi dijete nalazi roditelji moraju znati da se svako ponašanje uči.

Važnost razumijevanja procesa dječjeg psiho-socijalnog razvoja postavlja pred roditelje stalno nove izazove s kojima se često ne znaju nositi. Jedan od načina kako pomoći djetetu u situacijama koja su za njega stresna svakako je zajedničko čitanje priča, posebno onih koje su povezane sa problemom i situacijama u kojima se dijete nalazi i uz to nude određena rješenja. Ortner (2016) smatra da se bajke mogu koristiti u raznim životnim situacijama. Bajke mogu pomoći kada dijete ima problem s odlaskom na spavanje i pojavom noćnih strahova. Noćni strahovi su normalna razvojna faza. Iako neugodni i zastrašujući strahovi su znak djetetovog kognitivnog i emocionalnog razvoja. Malo dijete se ne boji jer još nema razvijeno mišljenje, nije u stanju stvarati misli i unutarnje slike koje pobuđuju strah. Starije dijete prima mnoštvo informacija, razvijena mu je mašta i granice “realnog” i “nerealnog” nisu tako jasne kao što to roditelji često misle. Predškolsko dijete još ne shvaća zaista da se u noći ne mogu pojaviti stvari koje ranije nisu bile ovdje. Za dijete je normalno da

se u mraku mogu stvoriti čudovišta koja nisu bila tu dok je bilo upaljeno svjetlo. Djetetu stvari u mraku izgledaju drukčije, ono to primjećuje i to ga plaši. Kada dijete ima problem sa odlaskom na spavanje i stalno produljuje i odgađa vrijeme odlaska zato što se boji, prvo treba otkriti uzroke straha. Potrebno je razgovarati s djetetom o mogućnostima koje bi mu pomogle da stekne sigurnost i da se oslobodi straha. Načini na koje roditelj može pomoći djetetu da se riješi straha od mraka su da roditelj počne uvažavati osjećaje djeteta i prihvatiti njegov strah kao činjenicu. Roditelj mora slušati dijete, poticati ga da govori o strahovima, iako se dijete ne može izraziti i razgovorom strah neće nestati, učimo ga da je o osjećajima važno razgovarati. Važno je poštivati ritual prije spavanja u kojem svoje mjesto mora pronaći i čitanje priča. Takvo ponavljanje svakodnevnih rituala u djetetu će razviti osjećaj sigurnosti i usmjeriti dijete na ugodne misli.

U emocionalnom razvoju djeteta uočavamo razvojne faze u doživljavanju i izražavanju emocija do kojih dolazi zbog biološkog sazrijevanja organizma, povećanja složenosti socijalnih situacija i razvoja intelektualnih sposobnosti koje omogućuju razumijevanje situacija. Tako razlikujemo strahove koji su tipični za pojedinu dob djeteta: od primarnog straha u dojenačkoj dobi, do strahova povezanih razvijanjem mašte u petoj i šestoj godini. Od tri do šest mjeseci počinje se javljati strah od nepoznatih ljudi, promjena majčina lika (naočale, kapa, frizura,...) i odlaska majke. Od šest do osam mjeseci javlja se snažan separacijski strah (strah od odvajanja od roditelja) koji se povećava od prve do druge godine. Druga je godina doba mnogih strahova. Dijete se boji jakih zvukova (grmljavine, usisavača), tamnih boja, velikih objekata (kamiona), promjene u prostoru, vjetra, kiše, divljih životinja, odvajanja od majke u vrijeme odlaska na spavanje, mraka, samoće, odvajanja. Od četvrte godine raste strah od životinja, stranih ljudi, predmeta, ružnih lica, maski, nakaza, mraka, policije, lopova i insekata. U toj dobi na stvaranje straha djeluje neočekivanost. U dobi od četiri godine opada strah od poznatih životinja, a raste strah od divljih životinja, mraka i samoće. Pojavljuju se noćne more. Oko pete godine pojavljuje se strah od imaginarnih bića (vještica, zmajeva i sl.). Od pete do šeste godine pojačavaju se strahovi od nesretnih slučajeva, bolesti, mraka i imaginarnih bića, nepoznatih osoba, duhova te strah da s majka ne će vratiti kući. Pojačava se i porast stvarnih strahova: od ozljeđivanja, pada, psa, a smanjuje se strah od ružnih ljudi i nakaza. Sa šest godina dijete osjeća strah od zvukova, strah da će se netko izgubiti, da će se mami nešto dogoditi, da bi mogla umrijeti. Javlja se i strah od

vode, groma i munje te strah od samoće. Sa sedam godina pojačavaju se dotadašnji strahovi, a posebno strah od gubitka ljubavi (Starc i sur., 2004). Zadatak je roditelja da tijekom djetinjstva pomognu djetetu da se nauči nositi s različitim oblicima straha i pritom je vrlo korisno ako nisu usredotočeni samo na to kako djetetu pomoći u trenutnoj situaciji, da se što prije umiri i nestane strah, već da upravo neugodne situacije svjesno iskoriste za razvoj vještina koje će dijete moći koristiti i kasnije te pomoću njih svladavati razne životne izazove. Kada se dijete boji i ima ružne snove, potrebna mu je toplina i pažnja. Kako svaka vrsta prisnosti koja se odmah iskazuje učvršćuje djetetovu sigurnost, tako i svaka pogrešna reakcija može poljuljati sigurnost i povećati strah. Potrebno je paziti da se kod djeteta ne razvije veza između straha i dobivanja pažnje. Iako je uplašenom djetetu uvijek potrebna određena količina pažnje da ga se umiri i utješi, važno je voditi računa o tome da jednako toliko pažnje dobiva kad je sretno i zaigrano, inače postoji opasnost da dijete nesvjesno počne koristiti strah kao način manipuliranja okolinom.

Bajke također mogu pomoći kada je dijete sporo i kada mu često treba dodatno vrijeme da bi nešto učinilo. Takvo ponašanje dijete počinje pokazivati u trećoj godini života. Dječje misli nisu prilagodljive pa ne mogu brzo mijenjati njihov sadržaj niti dijete može brzo prelaziti s radnje na radnju. Dijete u tom razvojnem razdoblju reagira sporo i tada roditelji pogrešno reagiraju jer prigovaraju djetetu, kritiziraju ga zbog sporosti, žele ga potaknuti da se požuri. Shema otklanjanja sporosti kod djece uključuje analiza stvarnog stanja te proračun vremena potrebnog djetetu da u normalnim uvjetima obavi neku radnju, te detektira u kojim situacijama dijete iskazuje sporosti kako roditelj reagira na takvo ponašanje djeteta. Nakon toga se utvrđuje što treba činiti. Mora se odrediti poželjno ponašanje koje je u skladu sa djetetovim sposobnostima i mogućnostima. Isto tako, ako je dijete neuredno te ako ga ne privlači pospremanje i ne doživljava ga nečim što je samo po sebi razumljivo. Roditelji često griješe kada neprestano opominju dijete i na taj način u njima izazivaju osjećaj krivnje zbog neodrađenog zadatka. Umjesto toga trebali bi postići da red postane privlačan djetetu i shvatiti da su im oni u tome uzor. Pomoću igre i poučne bajke roditelji će lakše postići da urednost prijeđe djetetu u naviku (Ortner, 2016).

Bajke mogu pomoći i ako dijete laže. Roditelji i odgojitelji moraju razlikovati prividno laganje, miješanje mašte i stvarnosti, izmišljanje priča (od četvrte godine

života) od onih laži kojima se dijete služi da bi na sebe svratilo pozornost ili da bi izbjeglo neugodne posljedice. Izmišljanje priča dobro je za razvoj dječjeg izražavanja. Treba uputiti dijete da može svratiti pozornost na sebe i nekim poželjnim ponašanjem. Ako dijete laže da bi izbjeglo kaznu ili kritiku, roditelji trebaju preispitati svoje ponašanje prema djetetu. Kritikom i kaznama dijete neće promijeniti ponašanje, nego će biti još nesigurnije i još će više lagati. Važno je djetetu pokazati povjerenje, a na laž uvijek treba reagirati. Dijete mora doživjeti da je prihvaćeno i u trenutku kada je pogriješilo. Roditelji moraju naučiti da dijete ne treba prekoravati zbog nečeg što se dogodilo, što je dijete učinilo ili zbog laži koju je izreklo, već da dijete mora promijeniti ponašanje koje ga je dovelo u tu situaciju. Ponašanje se može mijenjati, ali dijete ne može promijeniti sebe i stoga je važno djetetu naglasiti da ljutnja nije usmjerena na njega, već na njegovo ponašanje (Ortner, 2016).

VAŽNOST SLIKOVNICA

Uz bajke i priče koje se čitaju djetetu sa ciljem da ga se zabavio, razvije sigurna privrženost i da mu se pomogne u prevladavanju određenih strahova važna je i slikovnica. Skok (1972, str. 23) kao urednik časopisa Umjetnost i dijete u članku Slikovnica prva knjiga djeteta donosi razmišljanja Danice Nole: *„Slikovnica ne samo da je prva dječja knjiga, već je i svojevrsan medij koji u sebi nosi jedinstvo slike i teksta, što predstavlja pedagoški vrijednu osnovu za metodološki prihvatljiv put vođenja djeteta k samom tekstu“*. Djeci bi trebalo čitati naglas od rođenja kako bi ona mogla povezati čitanje i knjige s ugodnim osjećajima, čuti zvukove, rime i riječi, kako bi mogla koristiti svoja osjetila sluha, vida i opipa te stvarati zvukove i počela razumijevati da slike prikazuju određene predmete iz njihove okoline. Slikovnica razvija spoznajni svijet djeteta, izaziva emocije, razvija govor i bogati rječnik, zadovoljava dječju potrebu za nečim novim. Putem slikovnice dijete spoznaje svijet oko sebe, pojave i odnose u ljudskoj okolini na njemu primjeren način. Slikovnica razvija sposobnost pamćenja i zapamćivanja logičkih odnosa, navikava dijete na uporabu knjige od najranije dobi. Nadalje, Skok (1972) izdvaja misli Vilka Glihe Selana koji u svom članku *„Uzroci nesporazuma oko kriterija vrednovanja slikovnica za djecu“* progovara o ilustracijama u slikovnicama. Smatra da je

ilustracija za dječje slikovnice jako bitna i u isto vrijeme jako komplicirana. „...*Biti ilustrator za djecu nije dovoljno biti samo slikar, već treba dobro poznavati čarobni svijet djeteta, njegov svijet maštanja, i svih tajanstvenih neotkrivenih svjetova koji žive u njemu*“ (Skok, 1972, str. 32).

Slikovnica je knjiga namijenjena djetetu kroz koju dijete uči o svijetu, koja ga odgaja i pomaže mu savladati poteškoće s kojima se susreće. Razvija književno-umjetnički ukus, obogaćuje rječnik, djeluje na dječje osjećaje, utječe na njihove stavove i pomaže razvijanju ljubavi prema čitanju. Slikovnica pomaže djetetu u rješavanju problemskih situacija. Nije svaka slikovnica primjerena bilo kojem djetetu - kvalitetna slikovnica "raste" s djetetom.

U Hrvatskoj se provodi nacionalna kampanja za promicanje čitanja naglas djeci od rođenja "Čitaj mi!". Pokrenuta je povodom Europske godine čitanja naglas (2013), a odvija se pod pokroviteljstvom Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku. Cilj kampanje je poticati roditelje i druge odrasle da s čitanjem naglas djetetu započnu već od njegova rođenja kako bi čitanje postalo dijelom svakodnevnog ugodnog druženja roditelja i djece, te kako bi se stvorila posebna emocionalna veza između djeteta i odrasle osobe koja mu čita. Podjednako važan cilj jest poticati roditelje da s najmlađom djecom što prije počnu dolaziti u knjižnicu. Čitaj mi (2019) naglašava da čitanjem djetetu, a kasnije i samostalnim čitanjem dijete usvaja nove riječi i izraze i povećava sposobnost izricanja misli. Čitanjem dijete razvija maštu jer za vrijeme slušanja čitanja i čitanja mozak radi, uvježbava svoje sposobnosti zamišljanja, opisivanja te transformira tekst u žive slike s bojama, oblicima i zvukovima. Na taj način dijete uči tumačiti tekst u glavi, knjigu pretvara u sugovornika, a čitanje u razgovor. Dijete jača koncentraciju, poistovjećuje se sa likovima te razvija empatiju i sposobnost razumijevanja drugih (Čitaj mi!, 2019).

ZAKLJUČAK

Djetetovi su osjećaji njegova bit. Ono što ga određuje. Brzi ritam života i otuđenost mladih ljudi dovodi do toga da se gubi osjećaj razumijevanja za druge što je u velikoj mjeri povezano sa korištenjem tehnologije i slabljenjem zanimanja za knjige. Dok slušamo ili čitamo priče naš mozak je aktivan kao da uistinu u tim događajima i sudjelujemo. To utječe na intelektualne sposobnosti i razvoj emocija. Ranim čitanjem priča učimo dijete *čitati priče*. Učimo ga kako priče pričati sebi, dalje kroz život. Priče su važne, od najranijeg djetinjstva kada potiču interakciju s okolinom, i kada dijete gradi osjećaj sigurnosti i ugone. Preko priča koje pomažu djetetu da se oslobodi određenih strahova, sve do priča koje su važne samo zato jer služe kao izvor zabave i uživanja. Priče postaju izrazito važne u trenucima odrastanja kada se djeci čini da nema izlaza iz određenog problema. Čitači priča znaju da nije tako, priča uvijek ide dalje i kraj jedne priče zapravo znači početak neke nove, pozitivnije, zanimljivije priče. Priče su psihološki bitne u situaciji kada se borimo s nekim problemom, ali isto tako i zato što nas uče da nismo sami na svijetu - da postoje drugi i drugačiji ljudi sa svojim drugačijim svjetovima. Čitanje u dječjem uzrastu je ključno jer je tada mozak najprilagodljiviji i jača osjećaj empatije. Bajke nas uče strpljivosti, toleranciji, prihvaćanju sebe samih, takvih kakvi jesmo. Razvijanjem emocionalne inteligencije djeteta osposobljavamo ga za empatiju (suosjećanje) koje se odnosi na "čitanje" i razumijevanje osjećaja drugih ljudi i to iz tona glasa ili izraza lica, a ne samo izgovorenih riječi. Čitanjem priča razvijamo svijest o samome sebi i vlastitim emocijama: koje emocije imamo, zbog čega se osjećamo tako kako se osjećamo, koje su naše jake strane, a koja su naša ograničenja.

LITERATURA

Knjige:

1. Berk, L., E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
2. Brajša – Žganec, A. (2003). *Dječji emocionalni i socijalni razvoj, Dijete i obitelj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
3. Greenspan, S., Lewis, D. (2004). *Program emocionalnog poticanja govorno – jezičnog razvoja (intenzivni program za roditelje, terapeute i edukatore)*. Zagreb: Ostvarenje d.o.o..
4. Hameršak, M. (2011). *Pričalice: O povijesti djetinjstva i bajke*. Zagreb: Algoritam.
5. Ortner, G. (2016). *Bajke koje pomažu djeci*. Zagreb: Mozaik knjiga.
6. Paley Gussin, V. (1990). *The boy who would be a helicopter*. Cambridge: Harvard University Press.
7. Shapiro, L., E. (2015). *Kako razviti emocionalnu inteligenciju djeteta*. Zagreb: Mozaik knjiga.
8. Slunjski, E. (2013). *Kako djetetu pomoći da upozna svoje emocije (i nauči njima upravljati)*. Zagreb: Element.
9. Starc, B. i sur. (2004) *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing - tehnička knjiga.
10. Oatley, K., Jenkins, J., M. (2003). *Razumijevanje emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Radovi u časopisu:

1. Bacinger Klobučarić, B., Glavina, E. (2012). Multidisciplinarni pristup promicanju mentalnog zdravlja djece predškolske dobi: Pomažu li priče? *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 8(32), 143-148
2. Brajša – Žganec, A., Slunjski, E. (2007). Socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi: povezanost razumijevanja emocija i prosocijalnoga ponašanja. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 3(89), str. 477-496.
3. Skok, J.(1972). Slikovnica prva knjiga djeteta. Umjetnost i dijete, 19-20.
4. Vignjević, J., Brandt, M. (2017). „Sreća je kad tata i ja igramo nogomet“ ili o dječjem izricanju emocija. *Metodički ogledi*, 24 (2), 85-106.

Mrežne stranice:

1. Čitaj mi! (2019). Slikovnica i dijete.
Dostupno na web stranici: <http://www.citajmi.info/slikovnica-i-dijete/>
Pristupljeno 15.03.2019.
2. Puhovski, S. (2013). Razvijanje sigurne i nesigurne privrženosti.
Dostupno na web stranici: ZGPD - <https://www.poliklinika-djeca.hr/zaroditelje/razvoj-djece/razvijanje-sigurne-i-nesigurne-privrzenosti>
Pristupljeno 23.04.2013.
3. Stanić, I. (2007). Zabrane, kazne, pohvale i nagrade u obiteljskom odgoju.
Dostupno na web stranici <http://www.zzjzpgz.hr/nzl/48/odgoj.htm>.
Pristupljeno 15.03. 2019.
4. Zuber, N. (2017). Zašto djeca traže da im se čita uvijek ista slikovnica?.
Dostupno na web stranici: <https://www.harfa.hr/zasto-djeca-traze-da-im-se-cita-uvijek-ista-slikovnica/>.
Pristupljeno 12.02.2019.